

УДК 338.2(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/28.3>**Радзівська С.О.**

кандидат економічних наук, доцент

Національна академія управління

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3680-7952>

ІНДУСТРІАЛЬНА СКЛАДОВА ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ УГОДИ ПРО ПОГЛИБЛЕНУ ТА ВСЕОХОПЛЮЮЧУ ЗВТ

Обґрунтовано необхідність модернізації промислової та торговельної політик, які мають бути націлені на реіндустріалізацію національної економіки, впровадження виробництв шостого технологічного укладу задля більш ефективного функціонування України у сучасному глобалізованому світі. Представлено детальний аналіз структури формування як позитивного, так і негативного сальдо за товарними групами зовнішньоторговельного балансу України з країнами ЄС протягом 2016–2021 років. Метою статті є висвітлення специфіки торгівлі товарами України з країнами ЄС в умовах ПВЗВТ з метою визначення пріоритетних напрямів зміцнення зовнішньоторговельних відносин у контексті високотехнологічного відновлення економіки України шляхом більш ефективного використання експортного потенціалу держави та зниження рівня імпортозалежності національної економіки. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, праці провідних українських та зарубіжних учених. Для досягнення визначеної мети було використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, серед яких: метод експертних оцінок, методи порівняльного, статистичного та графічного аналізу тощо. Інформаційну базу роботи становлять наукові публікації іноземних і вітчизняних вчених та офіційні публікації Державної служби статистики України.

Ключові слова: ПВЗВТ між Україною та ЄС, зовнішньоторговельна політика, промислова політика, динаміка сальдо торгівлі товарами та послугами, динаміка сальдо за товарними групами зовнішньоторговельного балансу України з країнами ЄС, структура формування негативного сальдо за товарними групами, експортний потенціал, імпортозаміщення.

Постановка проблеми. Загострення суперечностей глобалізації та локалізації, суттєвий вплив світових інтеграційних процесів на соціально-політичні та економічні процеси всередині держави вимагають перегляду та вдосконалення організації, змісту, форм, методів державного впливу та ставлять якісно нові завдання перед системою державного управління загалом та державним регулюванням розвитку інтеграційного потенціалу України зокрема, реалізація якого знаходиться під значним впливом Четвертої індустріальної революції і вимагає негайного впровадження виробництв шостого технологічного укладу, що врешті-решт сприятиме більш ефективному функціонуванню економіки України у сучасному світовому господарстві. Визначальним фактором стає час реалізації структурно-технологічних зрушень, скорочення якого головним чином залежить від активності держави та національної бізнес-еліти. У таких умовах на особливу увагу заслуговує висвітлення специфіки зовнішньоторговельних зв'язків України з країнами Європейського Союзу (ЄС) з фокусуванням уваги на індустріальній складовій торгівлі товарами в умовах Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню регулювання зовнішньоторговельних відносин між країнами та його впливу на підвищення ефективності функціонування національних економік у глобальному економічному середовищі присвячено праці як вітчизняних, так і зарубіжних економістів, серед яких Драйпер П., Джереффі Г., Болдуін Р., Гроссман Дж., Райнерт Е., Алімов О.М., Амоша О.І., Бородіна О.М., Гаврилишин Б.Д., Галасюк В.В., Галь-

чинський А.С., Геєць В.М., Голян В.А., Гриценко А.А., Гужва І.Ю., Єрохін С.А., Зверяков М.І., Іванов Є.І., Кіндзерський Ю.В., Кораблін С.О., Лукінов І.І., Мандибуря В.О., Найдъонов В.С., Пахомов Ю.М., Швиданенко О.А., Штулер І.Ю., Чухно А.А. Висвітленню розвитку інтеграційних зв'язків України з країнами ЄС присвячено чимало публікацій багатьох українських економістів, серед яких Базилевич В.Д., Білорус О.Г., Будкін В.С., Дахно І.І., Дудченко М.А., Кістерський Л.Л., Лук'яненко Д.Г., Новицький В.Є., Пирожков С.І., Румянцев А.П., Сіденко В.Р., Сіденко С.В., Тарасевич В.М., Ус І.В., Чужиков В.І. та багато інших.

Мета статті – проаналізувати торгівлю товарами України з країнами ЄС в умовах функціонування ПВЗВТ задля визначення пріоритетних напрямів зміцнення зовнішньоторговельних відносин у контексті високотехнологічного відновлення економіки України шляхом більш ефективного використання експортного потенціалу держави та зниження рівня імпортозалежності національної економіки.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. 23 червня 2022 року трапилася подія історичного масштабу – Європейська Рада своїм рішенням надала Україні статус кандидата на вступ до ЄС. Єврокомісія в своєму Комюніке від 18 травня 2022 року вже заявила, що планує свою майбутню діяльність з післявоєнного відновлення України за такими 4-ма напрямками: 1) відбудова країни, особливо її інфраструктури, сфери охорони здоров'я, освіти, зруйнованого житла, а також формування її енергетичної та цифрової стійкості у відповідності з новітньою європейською політикою та стандартами; 2) продовження модернізації держави та її інститутів для забезпечення якісного

управління та поваги верховенства права, надання адміністративної підтримки та технічної допомоги, включаючи регіональний та місцевий рівень; 3) впровадження регуляторного та структурного порядку денного з метою поглиблення економічної та соціальної інтеграції України та її людей з ЄС; 4) підтримка відродження української економіки та суспільства через підвищення її економічної конкурентоспроможності, розширення зовнішньої торгівлі та стимулювання розвитку приватного сектору, а також забезпечення “зеленої” та цифрової трансформації економіки [1]. Таким чином, отримання Україною у 2022 р. статусу кандидата на вступ до ЄС актуалізувало перспективи приєднання країни до найрозвинутішого у світі регіонального інтеграційного об’єднання і стало стимулом для посилення інтеграційних відносин нашої держави з ЄС.

Одним із показників інтеграції України до ЄС є як посилення зовнішньоторговельних зв’язків з країнами ЄС – кількісний вимір, так і підвищення їхньої якості, тобто технологічності. Важливо підкреслити, що кожна держава світу – як і регіональне об’єднання ЄС – в рамках участі у зовнішньоекономічних відносинах провадить власну торговельну політику (наприклад, EU trade policy) при цьому ефективно використання інструментів державного регулювання посідає у відповідних державних політиках значне місце. *У торговельній політиці ЄС наголошується, по-перше, на пріоритеті експорту послуг порівняно із товарами; по-друге, на експорті високотехнологічних товарів.* При цьому добре відомо і те, що спочатку 2000 років у більшості офіційних документів ЄС декларувалася мета стати індустріально найпотужнішим та найконкурентоспроможнішим регіональним об’єднанням у світовій економіці, тобто деякою мірою ставилася ціль не поступатися не лише КНР, але навіть і США.

Що ж стосується України, то, на жаль, перетворення у вітчизняному промисловому виробництві впродовж останньої чверті століття зумовили деіндустріалізацію національного господарства з усіма негативними соціально-економічними наслідками. *Держава де-факто самоусунулась від проведення адекватної до ситуації промислової політики.* Основний згубний лейтмотив цієї політики – дерегуляція та лібералізація господарських відносин. Саме такий хибний підхід до політики перетворень та тлі зовнішньої відкритості української економіки і технологічної відсталості вітчизняного виробництва у порівнянні із розвиненими економіками посприяв формуванню не інклюзивних, а екстрактивних економічних і політичних інститутів. Усе багатство країни перестало де-факто належати її народу і сконцентрувалося в руках обмеженого кола політичної і господарської еліти, що трансформувалася у олігархію. Відповідно уся державна політика у виробничій сфері була переорієнтована із задоволення інтересів суспільства на задоволення інтересів олігархії [5, с. 69].

У сучасних умовах проблема розроблення та впровадження вдалої промислової політики не лише не втрачає своєї актуальності як для розвинених, так і для країн, що розвиваються, але, на думку багатьох як вітчизняних, так і закордонних вчених відіграватиме найважливішу роль у подальшому розвитку економік. Наприклад, як зазначається у публікації індійських

економістів, саме промислова політика має бути драйвером інноваційного розвитку національної економіки, адже промислова політика є ключовою серед інших державних політик і потребує особливої уваги у контексті необхідності надання підтримки вітчизняним виробникам з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності як на внутрішньому ринку, так і на зовнішніх ринках [11]. У дослідженні мексиканських науковців обґрунтовано, що належна імплементація промислової політики тісно впливає на ефективність соціальної, торговельної та загалом на рівень координації інших державних політик [12]. На нашу думку, варто погодитися із відомим українським дослідником Кіндзерським Ю.В., що саме із розвитком високотехнологічного “розумного” і “зеленого” промислового виробництва слід пов’язувати подолання проблем бідності, колосального майнового розшарування населення, забезпечення високого рівня охорони здоров’я тощо. Не викликає сумніву, що матеріальною основою розбудови інфраструктури є промислова продукція, а відповідальне безвідходне і ресурсно-заощадливе споживання й виробництво безпосередньо лежать у площині винайдення нових більш ефективних форм організації бізнесу та видів промислової діяльності [5, с. 69].

Як зауважує Глухова Д.А., формування адекватної інноваційної політики, дієвої технологічної інфраструктури та ефективної національної інноваційної системи, яка, у свою чергу, акумулює значені потужності та мобілізує інтелектуальний потенціал нації, залишаються актуальними проблемами для нашої держави, які широко обговорюються, однак, на жаль, на практиці не вирішуються: Україна і наразі стає осторонь світових техніко-технологічних процесів, в той час як історичний досвід індустріальних країн продемонстрував, що важливою рушійною силою в інноваційній системі є саме державні інституції, які відіграють ключову роль у створенні сприятливого клімату для функціонування бізнес – структур в даній сфері. Тобто, в Україні за всі роки незалежності так і не було побудовано дієздатну модель розвитку економіки на інноваційній платформі [2, с. 125]. Таким чином, наразі залишається актуальною проблема деінституціалізації структурної політики, яка виявляється у деформації довгострокових економічних інтересів держави та відсутності дієвих стратегій промислового розвитку, які об’єднують інтереси держави, сировинного і переробного бізнесу, великого, середнього і малого підприємництва, фінансових фірм і промислових підприємств. Деінституціалізація економічної політики держави посилюється суб’єктивними чинниками – сировинним лобі, політичними інтересами збереження рентно-сировинної моделі, недостатнім розумінням владою наслідків технологічної деградації промисловості та втрати її суб’єктами конкурентоспроможності на внутрішньому ринку. Отже, в Україні відсутні інституційні умови для переходу до неоіндустріальної моделі розвитку, не створено необхідних інститутів [6, с. 24].

Відзначимо, що експортно-імпортні показники зовнішньої торгівлі будь-якої держави зумовлені ефективністю державних політик, серед яких на особливу увагу заслуговують промислова та зовнішньоторговельна. Пригадаємо, що зовнішньоторговельна

політика є однією із складових зовнішньоекономічної політики держави – поряд із валютною, інвестиційною тощо – та тісно пов'язана із внутрішньою економічною політикою держави, оскільки у стратегічному плані зовнішньоторговельна політика має впроваджуватися з метою прискорення зростання національної економіки, сприяти підвищенню її технологічності, а відповідно і конкурентоспроможності на світових ринках та покращенню добробуту громадян. Очевидно, що в умовах глобалізації національні інтереси країни мають бути пріоритетом порівняно із інтересами інших держав та регіональних об'єднань, адже в сучасних умовах глобалізаційних викликів, загострення боротьби за ресурси та ринки збуту, роль міжнародної торгівлі збільшується. Як слушно наголошує український вчений Гужва І.Ю., основними протекціоністськими заходами, введеними починаючи з 2009 р., стали доволі стандартні і прості механізми впливу на товаропотоки: експортні та внутрішні субсидії, ввізні мита тощо. Інтереси українських товаровиробників на зовнішніх ринках за цей час були зачеплені 1384 протекціоністськими заходами інших країн світу, з яких 60,6% продовжують діяти. Відповідні заходи зачіпають в основному торгівлю тими товарами, які мають найбільше торговельно-політичне значення для України – вироби з чорних металів (504 заходи), чорні метали (278 заходів), інші вироби з металів (132), зернові культури (101), транспортні засоби і запчастини до них (84) [3, с. 164].

Особливо вищезазначене простежується у відносинах Україна-ЄС. Так, Україна у період 2009–2018 рр. запровадила 33 нові протекціоністські заходи, які, на думку експертів «GlobalTradeAlert», так чи інакше зачіпали інтереси країн ЄС. Принципово важливим є той факт, що жоден з цих заходів не спрямований спеціально проти ЄС. Здебільшого це заходи, які мають на меті забезпечити доступ національним виробникам до сировинних ресурсів через обмеження їх експорту, сприяти локалізації високотехнологічного виробництва і будівництва на території України через внутрішні субсидії та податкові пільги, захистити внутрішнього виробника від неочікуваного та надмірного зростання імпорту згідно норм і правил СОТ. Якщо поглянути на ситуацію під іншим кутом зору, більшість цих заходів формують не так бар'єри в торгівлі, як стимули до інвестування в економіку України, зокрема з країн ЄС у вітчизняну зелену енергетику, деревообробку, машинобудування, авіакосмічну галузь тощо. Натомість ЄС у період 2009–2017 рр. запровадив 137 протекціоністських заходів, які так чи інакше торкалися інтересів вітчизняних виробників [3, с. 166].

Період аналізу охоплює 2016–2021 рр., адже 1 січня 2016 року набула чинності Угода про ПВЗВТ, яку було підписано 27 червня 2014 року як частину широкі Угоди про асоціацію. ПВЗВТ усуває 97% тарифів на українські товари і передбачає зниження середнього тарифу на український експорт з 7,6% до 0,5%. Економічна мета Угоди полягає в тому, щоб допомогти модернізувати українську економіку за рахунок нарощування обсягів торгівлі з ЄС та іншими країнами, а також реформувати регулювання економіки відповідно до передової європейської практики. За умов покращення бізнес-клімату Україна може стати привабли-

вим об'єктом для іноземних і внутрішніх інвестицій для подальшого виробництва продукції на експорт до ЄС та на інші ринки світу [7, с. 2]. Зауважимо, що Державна служба статистики України для уникнення подвійного обліку обсяги товарів та послуг з країнами ЄС розраховує за формулою: усього (товари і послуги) = товари + послуги – вартість послуг з переробки товарів з метою реалізації за кордоном. Варто також наголосити, що **ЄС є найбільшим у світі торговцем послуг і фокусується на експорті саме послуг, а не товарів, як і більшість розвинутих країн сучасного світу.** Що ж стосується України, то **питома вага експорту товарів у експорті товарів та послуг України має тенденцію до зростання** протягом 2016–2021 років, як це показано на рис. 1. **При цьому питома вага експорту товарів у експорті товарів та послуг до країн ЄС також характеризується цією негативною тенденцією, яку необхідно подолати** шляхом впровадження відповідних інструментів регулювання.

Підкреслимо, що збільшення експорту є одним із стратегічних завдань держави. Аналіз засвідчує, що **протягом досліджуваного проміжку часу спостерігається тенденція до зменшення питомої ваги як експорту товарів України до країн ЄС у всьому товарному експорті України (тренд $y = -0.096x + 39.713$), так і питомої ваги імпорту товарів з країн ЄС у всьому товарному імпорті України (тренд $y = -0.5269x + 43.241$), як це показано на рис. 2.**

Дані табл. 1 вказують, що **експорт товарів та послуг протягом функціонування ПВЗВТ збільшився майже вдвічі – з 15827,5 млн дол. США до 30252,9 млн дол. США, в той час як імпорт товарів та послуг – у 1,65 рази (з 19558,7 до 32279,3); відповідно негативне сальдо торгівлі товарами та послугами разом у 2021 р. склало -2026,4 млн дол. США і скоротилось на 2713,0 млн дол. США порівняно із 2020 роком.**

У табл. 2 представлено **результати розрахунків щодо величини сальдо за товарними групами зовнішньоторговельного балансу України з країнами ЄС протягом 2016–2021 років.** Дані засвідчують, що національна економіка зазнала значного динамічного прискорення дефіциту зовнішньої торгівлі з країнами ЄС у період 2019–2020 рр. (табл. 2). **Так, у 2020 р. негативне сальдо торгівлі товарами України з країнами ЄС сягнуло 5187,4 млн дол. США, в той час як негативне сальдо всієї зовнішньої торгівлі товарами України у 2020 р. становило -5144,3 млн дол. США.**

Спочатку розглянемо ті товарні групи, які характеризуються значним внеском у підвищення позитивного сальдо торгівлі товарами України з країнами ЄС. До таких товарних груп належать наступні:

II. Продукти рослинного походження – 1616,6 млн дол. США у 2016 р. та 3177,3 млн дол. США у 2021 р., де важливу роль відіграли **10 зернові культури**, сальдо яких збільшилося з 1172,8 млн дол. США у 2016 р. до 1843 млн дол. США у 2021 р., а також **12 насіння і плоди олійних рослин**, експорт яких зріс понад вдвічі з 607,0 млн дол. США у 2016 р. до 1479,2 млн дол. США у 2021р. відповідно, зробивши внесок у збільшення позитивного сальдо, яке сягнуло 3177,3 млн дол. США по всій товарній групі у 2021 році.

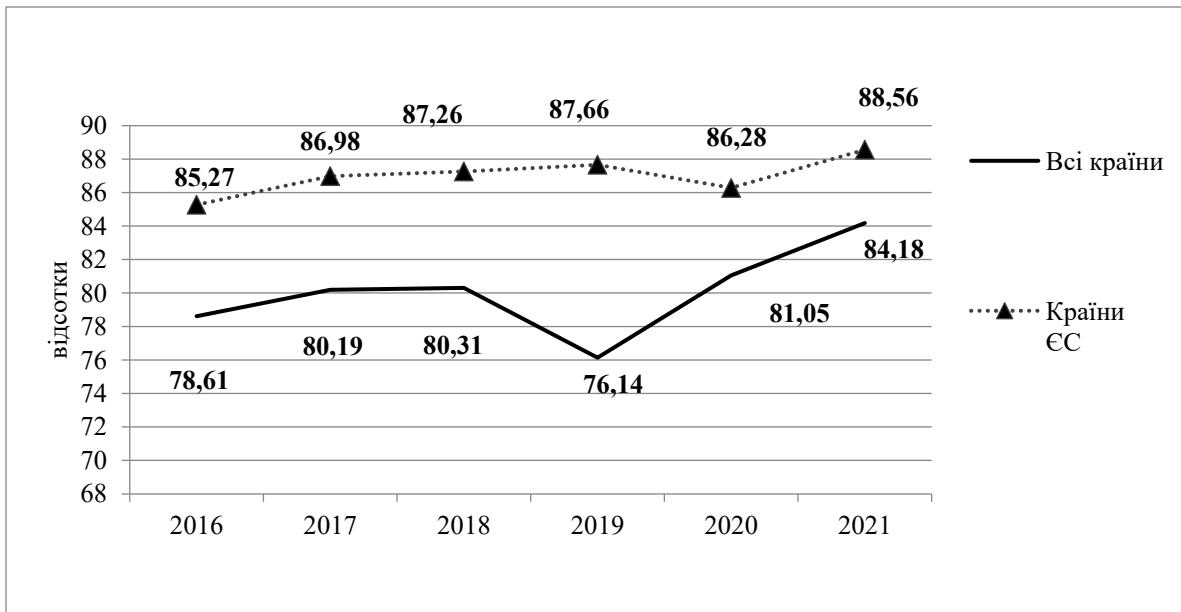


Рисунок 1 – Динаміка питомої ваги експорту товарів в експорті товарів та послуг України

Джерело: побудовано автором за [4; 10]

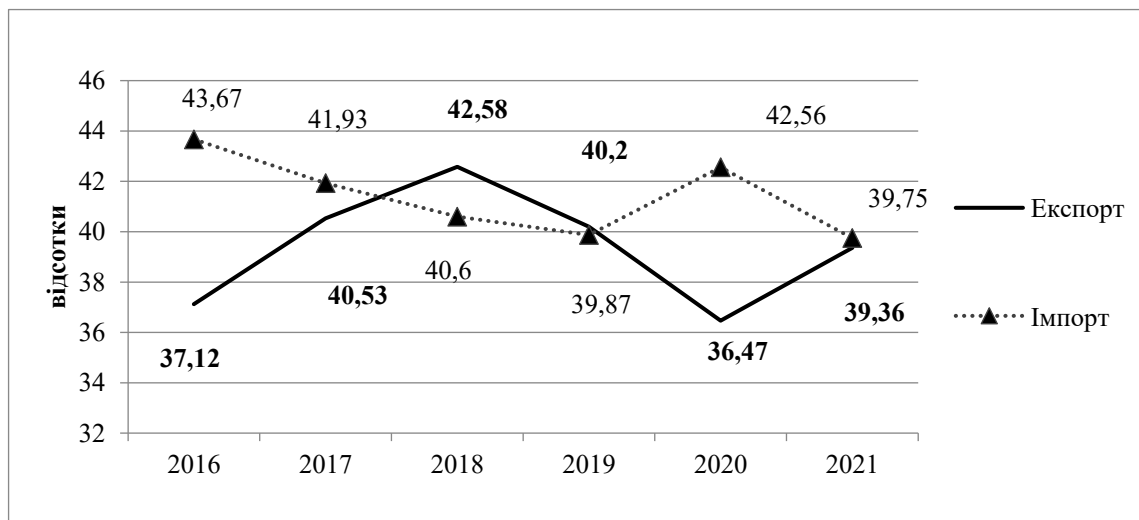


Рисунок 2 – Динаміка питомої ваги експорту та імпорту товарів України до/з країн ЄС у всьому її експорті та імпорті товарів, %

Джерело: побудовано автором за [4; 10]

Таблиця 1 – Динаміка сальдо торгівлі товарами та послугами України з країнами ЄС, млн дол. США

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Експорт товарів та послуг	15827,5	20157,6	23100,1	22956,0	20790,7	30252,9
Імпорт товарів та послуг	19558,7	23330,0	26570,1	27357,8	25530,1	32279,3
Сальдо	-3731,2	-3172,6	-3470,0	-4401,8	-4739,4	-2026,4

Джерело: [4]

Наступна важлива товарна група у зовнішньоторговельному балансі України з ЄС **III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження**, сальдо торгівлі за якою відповідно становило 1148,3 млн дол. США у 2016 р. і 2274,0 млн дол. США у 2021 р. завдяки збільшенню експорту з 1204,3 до 2362,6 млн дол. США

протягом функціонування ПВЗВТ. Позитивне сальдо за товарною групою **IX. Деревина і вироби з деревини** дорівнювало 665,1 млн дол. США у 2016 р. та вже 1221,8 млн дол. США у 2021 р. відповідно, що трапилося внаслідок того, що експорт з 785 млн дол. США у 2016 р. сягнув 1437 млн дол. США.

XV. Недорогоцінні метали та вироби з них – 2214,8 млн дол. США у 2016 р. та 4835,0 млн дол. США у 2021 р., де ключову роль відіграли **72 чорні метали**: торгівля чорними металами характеризується стабільним зростанням позитивного сальдо, яке становило 2437,9 млн дол. США у 2016 р., а у 2021 р. – відповідно 5039,1 млн дол. США. При цьому необхідно звернути увагу, що сальдо торгівлі виробами із чорних металів (**73 вироби з чорних металів**) було негативним у 2016 р. і дорівнювало 21,7 млн дол. США, однак у 2021 р. ситуація покращилася – позитивне сальдо становило 108,7 млн дол. США.

Сальдо торгівлі з країнами ЄС за товарною групою **V. Мінеральні продукти** у 2016 р. було негативним і становило 1150,7 млн дол. США, однак у 2021 р. – позитивним та дорівнювало 652,9 млн дол. США, що зумовлено збільшенням експорту товарів, які належать до групи **26 руди, шлак і зола**. Що ж стосується товарів **27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки**, то сальдо торгівлі залишається незмінно негативним, коливаючись у межах 1579,4–2594,0 млн дол. США, протягом аналізованого періоду.

Констатуємо, що майже всі вищезазначені товари характеризуються низьким ступенем обробки або мають сировинний характер, а отже залишається актуальною проблема, яка не вирішується, а загострюється, вимагаючи запровадження мит і зборів на експорт сировини. Бручи до уваги той факт, що **вищезазначені товарні групи відзначаються ціною, а не ціннісною конкурентоспроможністю на світових ринках, а отже знаходяться під впливом кон'юнктурних коливань, збільшення їхнього експорту підвищує вразливість національної економіки**. Адже, як нами відзначалося у попередніх дослідженнях [8], важливою складовою розвитку інтеграційних процесів між Україною і країнами ЄС є саме характер змін у структурі торгівлі між ними товарами та послугами: для економіки України особливого значення набуває збільшення частки експорту продукції із значною часткою доданої вартості й імпорту сучасного обладнання з метою забезпечення підвищення технологічного рівня української промисловості, сільського господарства в контексті сучасної світової технологічної революції та орієнтирів ЄС на досягнення лідерської позиції у промисловості (industrial leadership) [8].

Проаналізуємо структуру формування негативного сальдо за товарними групами зовнішньоторговельного балансу України з країнами ЄС (табл. 2). Спочатку необхідно звернути увагу на ті товарні групи, які різко збільшили свій вклад у дефіцит зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС. Серед них: **I. Живі тварини; продукти тваринного походження** – 86,8 млн дол. США у 2016 р. та 358,0 млн дол. США у 2021 р.; **IV. Готові харчові продукти** – 268,0 млн дол. США у 2016 р. та відповідно вже 1183,3 млн дол. США у 2021 році. Підсумуємо, що сальдо торгівлі з ЄС за цими двома товарними групами – I та IV – у 2021 року є негативним і становить понад 1,5 млрд дол. США, хоча імпорт не є критичним і фактично Україна могла б сама забезпечити себе вищезазначеними товарами.

VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – дефіцит становив 2693,3 млн дол. США у 2016 р. та збільшився і вже у 2021 р. дорівню-

вав 4367,5 млн дол. США, де ключову роль відіграла **30 фармацевтична продукція**. Ця група товарів хімічної промисловості є вже протягом достатньо довгого часу однією із ключових у підвищенні негативного сальдо зовнішньої торгівлі України товарами, що, як бачимо, є особливо актуальним для торгівлі України з країнами ЄС. **VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них** – 1259,8 млн дол. США у 2016 р. та 1794,5 млн дол. США у 2021 р., де ключову роль відіграли **39 пластмаси, полімерні матеріали**, які також із року в рік дають негативне сальдо по торгівлі товарами для України. Як бачимо, сальдо торгівлі з ЄС за цими двома товарними групами – VI та VII – у 2021 року є негативним і становить понад 6 млрд дол. США, засвідчуючи, що промислова політика має бути розробленою із фокусуванням на більш ефективному розвитку вітчизняної хімічної промисловості.

За товарною групою **XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання** дефіцит торговельного сальдо збільшився з 1645,4 млн дол. США у 2016 р. до 2690,5 млн дол. США у 2021р., де на особливу увагу заслуговує товарна група **84 реактори ядерні, котли, машини**, торговельне сальдо по якій було від'ємним у 2021 р., дорівнюючи понад 3,2 млрд дол. США (-3247,4 млн дол. США), при цьому протягом досліджуваного періоду сальдо було позитивним у 2018 р. і становило 165,4 млн дол. США. Можна також констатувати, що **реактори ядерні, котли, машини** характеризуються збільшенням імпорту: з 2409,5 млн дол. США у 2016 р. імпорт сягнув майже 4 млрд дол. США (3864,8 млн дол. США) у 2021 році. Сальдо торгівлі **85 електричними машинами** з країнами ЄС є стабільно позитивним і дорівнювало 557,0 млн дол. США у 2021 році.

Товарна група **XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби** різко збільшила свій вклад у дефіцит зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС: так, якщо у 2016 р. від'ємне сальдо становило 1398,0 млн дол. США; у 2017 – понад 2 млрд (2092,8 млн дол. США); у 2018 – 2160,1; у 2018 – вже понад 3 млрд (3164,0), трохи зменшившись у 2020 р. через пандемію до 2451,5; та відповідно дорівнювало у 2021 р. 3265,1 млн дол. США, тобто протягом функціонування ПВЗВТ негативне сальдо з трохи більше 1 млрд дол. США сягнуло понад 3 млрд дол. США. Важливу роль для даної товарної групи відіграють **87 засоби наземного транспорту, крім залізничного**, автомобілі, сальдо торгівлі з країнами ЄС за якими у 2016 р. було негативним і становило 1417,7 млн дол. США, у 2021р. – дорівнювало -3218,2 млн дол. США, що зумовлено збільшенням імпорту з 1457,1 млн дол. США у 2016 р. до 3271,9 млн дол. США у 2021 р. відповідно. У контексті необхідності здійснення термінової реіндустріалізації національної економіки та впровадження виробництв шостого технологічного укладу задля більш ефективного функціонування України у сучасному глобалізованому світі **на особливу увагу заслуговують саме товарні групи XVI та XVII, негативне сальдо торговельного балансу з країнами ЄС за якими за підсумками 2021 р. становить майже 6 млрд дол. США (табл. 2, порів. з сальдо зовнішньої торгівлі товарами України з всіма країнами 4,8 млрд дол. США у 2021 році)**.

Таблиця 2 – Сальдо за основними товарними групами зовнішньоторовельного балансу України з країнами ЄС, 2016–2021 рр.

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Сальдо, млн дол. США					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
САЛЬДО ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТОВАРАМИ	-2888,1	-6342,5	-9852,6	-10745,6	-5144,3	-4770,8
Сальдо торгівлі товарами України з країнами ЄС	-3644,5	-3266,0	-3059,5	-4261,5	-5187,4	-2161,3
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	-86,8	-46,3	-52,2	-160,7	-308,1	-358,0
II. Продукти рослинного походження	1616,6	2555,4	3210,3	3899,8	2749,6	3177,3
у тому числі						
10 зернові культури	1172,8	1596,3	2105,9	2510,8	1570,6	1843,0
12 насіння і плоди олійних рослин	496,4	966,3	1022,8	1399,6	1016,4	1332,8
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	1148,3	1422,6	1083,8	1475,6	1776,0	2274,0
IV. Готові харчові продукти	-268,0	-296,7	-536,3	-741,5	-874,0	-1183,3
V. Мінеральні продукти	-1150,7	-831,1	-568,8	-100,9	5,6	652,9
у тому числі						
26 руди, шлак і зола	960,5	1538,8	1809,2	1763,6	1443,5	3000,8
27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	-2196,8	-2511,6	-2537,1	-2025,4	-1579,4	-2594,0
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	-2693,3	-3138,6	-3434,3	-3824,8	-3762,0	-4367,5
у тому числі						
30 фармацевтична продукція	-1122,5	-1277,2	-1396,9	-1539,3	-1696,2	-1995,0
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	-1259,8	-1422,7	-1517,9	-1478,9	-1455,0	-1794,5
у тому числі						
39 пластмаси, полімерні матеріали	-1030,3	-1150,7	-1223,4	-1160,9	-1136,0	-1400,1
IX. Деревина і вироби з деревини	665,1	700,3	890,3	853,0	822,2	1221,8
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	2214,8	2710,0	3209,1	2471,0	1900,0	4835,0
у тому числі						
72 чорні метали	2437,9	2922,0	3391,0	2805,7	2061,3	5039,1
73 вироби з чорних металів	-21,7	-5,3	68,1	-30,1	12,6	108,7
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	-1645,4	-2050,6	-2275,4	-2610,6	-2211,1	-2690,5
у тому числі						
84 реактори ядерні, котли, машини	-2043,4	-2520,8	165,4	-2818,7	-2492,1	-3247,4
85 електричні машини	398,0	470,2	462,1	208,1	197,0	557,0
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	-1398,0	-2092,8	-2160,1	-3164,0	-2451,5	-3265,1
у тому числі						
87 засоби наземного транспорту, крім залізничного	-1417,6	-2134,4	-2175,8	-3211,0	-2509,8	-3218,2

Джерело: розраховано автором за [10]

Як підсумок, за товарними групами I, IV, VI, VII, XVI та XVII негативне сальдо торговельного балансу з країнами ЄС для України становило майже 14 млрд дол. США (13658,91 млн дол. США) у 2021 р., фіксуючи наявність слабого розвитку промисловості в Україні. Отже, варто погодитися із українськими вченими стосовно того, що імпортозаміщення, неоіндустріалізація означає відновлення втрачених у 1990-ті роки ланок виробничих ланцюгів у машинобудуванні, радіоелектроніці, приладобудуванні, легкій, харчовій промисловості на новій технологічній основі, з одного боку, і на ресурсній базі розвинутого сировинного комплексу, з іншого. Таким чином, слушним видається ініціювання неоіндустріального імпортозаміщення, яке означає як баланс участі україн-

ської економіки у глобальній системі поділу праці, так і реалізацію національного інноваційного потенціалу у вітчизняній промисловості [6, с. 24].

Цілковито логічно, що вступ України до ЄС сприятиме більш ефективному використанню інтеграційного потенціалу України та вимагає оригінального підходу до збільшення українського товарного експорту як на нові світові ринки, так і на ринок ЄС. Запровадження ПВЗВТ вказує, що найпростішим варіантом збільшення експорту України до ЄС є перегляд експортних квот на сільськогосподарську продукцію. Однак такий шлях не може розглядатися як перспективний, беручи до уваги, по-перше, інтереси низки країн-членів ЄС, які є виробниками аналогічної продукції, і, захищаючи свої інтереси, можуть протидіяти вступу України

до ЄС; по-друге, сировинну спрямованість такого експорту [9, с. 307]. На наш погляд, для економіки України особливої актуальності набуває також нарощування експорту високотехнологічної продукції до ЄС, що має вирішуватися доповненням регіональної інтеграції транснаціональною, включенням українських виробництв у систему функціонуючих у ЄС ланцюгів виробництва високотехнологічної продукції та утворенням нових ТНК, базованих як у країнах ЄС, так і в Україні.

Висновки. Дослідження специфіки торгівлі товарами України з країнами ЄС в умовах функціонування ПВЗВТ протягом 2016–2021 рр. засвідчило, що особливої актуальності набуває необхідність модернізації державних політик України – серед яких ключова роль належить промисловій та торговельній – з орієнтацією на її відповідність вимогам щодо розроблення

та імплементації таких політик у ЄС з метою як більш ефективного наближення до рівня розвитку країн-учасниць регіонального об'єднання, так і задля зміцнення позицій України у глобальному економічному середовищі.

Аналіз структури формування як позитивного, так і негативного сальдо за товарними групами зовнішньоторговельного балансу України з країнами ЄС підтвердив наявність занадто низького рівня розвитку вітчизняної промисловості й необхідність реіндустріалізації національної економіки у контексті її високотехнологічного відновлення. Практична цінність розрахунків полягає у обґрунтуванні рекомендацій щодо більш ефективного використання експортного потенціалу держави та зниження рівня імпортозалежності національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Богдан Т. Статус кандидата на вступ до ЄС: економічні та фінансові переваги. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/28/688638/>
2. Глухова Д.А. Інноваційні виклики розвитку економіки України. Трансформація фінансової системи та обліку в умовах інноваційної глокалізації національної економіки: зб. наук. пр. за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 25–26 жовтня 2018 року). Одеса : «Друкарський дім», 2018. С. 125–126.
3. Гужва І.Ю. Новітні виклики та можливості для економіки України від розгортання у світі торгових війн. Трансформація фінансової системи та обліку в умовах інноваційної глокалізації національної економіки: зб. наук. пр. за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 25–26 жовтня 2018 року). Одеса : «Друкарський дім», 2018. С. 164–166.
4. Зовнішня торгівля України у 2016–2021. Стат. зб. Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
5. Кіндзерський Ю.В. Індустріальна складова сталого розвитку: проблеми формування в Україні в контексті екстрактивності та інклюзивності її інститутів. Економіко-правові аспекти сталого розвитку: держава, регіон, місто: матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції (7 червня 2019 р., м. Київ). Київ : Інститут економіко-правових досліджень, 2019. С. 68–71.
6. Мазаракі А., Мельник Т. Стратегія неоіндустріального імпортозаміщення в Україні. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2021. № 139(5). С. 4–33. DOI: [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021\(139\)01](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021(139)01)
7. Емерсона М. і Мовчан В. та ін. Поглиблення відносин між ЄС та Україною. Що, чому і як? Київ : Центр європейських політичних досліджень (CEPS), Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД), 2016. 255 с.
8. Радзівська С.О. Зовнішньоторговельні зв'язки України з країнами ЄС на початку XXI ст. *Зб. наук. пр. ДЕТУТ: Серія "Економіка і управління"*. Вип. 37. Київ : ДЕТУТ, 2016. С. 238–254.
9. Радзівська С.О. Регіоналізація і глобалізація: взаємозв'язки та перспективи безконфронтаційного розвитку. Київ : "СІК ГРУП УКРАЇНА", 2018. 376 с.
10. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2016–2021 роках. Стат. зб. Київ. 2017–2022. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
11. Kaushik R., Paul S.B. Do competition improve persistence in innovation effort? Sectoral patterns and evidence from India. *Journal of Industry, Competition and Trade*. 2022. No. 22. P. 259–296. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10842-022-00380-0>
12. Mendoza-Palacios S., Berasaluce J., Mercado A. On industrialization, human resources training, and policy coordination. *Journal of Industry, Competition and Trade*. 2022. No. 22. P. 179–206. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10842-021-00376-2>

References:

1. Bohdan T. (2022) Status kandydata na vstup do EU: ekonomichny ta finansovy perevahy [The status of a candidate for joining the EU: economic and financial advantages]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/28/688638/>
2. Hlukhova D. (October 25–26, 2018) Innovatsiyni vyklyky rozvytku ekonomiky Ukrainy [Innovative challenges to the development of the economy of Ukraine]. *Transformatsiya finansovoyi systemy ta obliku v umovakh innovatsiynoyi hlokalizatsiyi natsional'noyi ekonomiky*: zb. nauk. pr. za materialamy vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. Odesa: «Drukarskyi dim», p. 125–126.
3. Huzhva I. (October 25–26, 2018) Novitni vyklyky ta mozhlyvosti dlya ekonomiky Ukrainy vid rozhortannya u sviti torhovykh viyn [The latest challenges and opportunities for the economy of Ukraine in the conditions of trade wars in the world]. *Transformatsiya finansovoyi systemy ta obliku v umovakh innovatsiynoyi hlokalizatsiyi natsional'noyi ekonomiky*: zb. nauk. pr. za materialamy vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. Odesa: «Drukarskyi dim», p. 164–166.
4. Foreign trade of Ukraine in 2016–2021. The State Statistics Service of Ukraine. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua>
5. Kindzersky Yu.V. (June 7, 2019) Industrial'na skladova staloho rozvytku: problemy formuvannya v Ukraini v konteksti ekstraktyvnosti ta inkluzyvnyosti yiyi instytutiv [The industrial component of sustainable development: problems of formation in Ukraine in the context of extractiveness and inclusiveness of its institutions]. *Ekonomiko-pravovi aspekty staloho rozvytku: derzhava, rehion, misto*: materialy Pershoyi mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. Kyiv: Instytut ekonomiko-pravovykh doslidzhen, p. 68–71.
6. Mazaraki A., Melnyk T. (2021) Stratehiya neoindustrial'noho importozamishchennya v Ukraini [Strategy of neo-industrial import substitution in Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsional'noho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu*, vol. 139(5), p. 4–33. DOI: [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021\(139\)01](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021(139)01)
7. Emerson M. and Movchan V. (ed.) (2016) Deepening EU-Ukraine relations. What, why and how? Kyiv: Center for European Policy Studies (CEPS), Institute for Economic Research and Policy Consulting (IER), 255 p.

8. Radziyevska S.O. (2016) Zovnishn'otorhovel'ni zv'yazky Ukrainy z krayinamy EU na pochatku XXI st. [Foreign trade relations of Ukraine with the EU countries at the beginning of the XXI century]. *Zb. nauk. pr. DETUT: Seriya "Ekonomika i upravlinnya"*. K.: DETUT. Vyp. 37, pp. 238–254.
9. Radziyevska S.O. (2018) Rehionalizatsiya ta hlobalizatsiya: vzayemovv'yazky ta perspektyvy bezkonfrontatsiynoho rozvytku [Regionalization and globalization: interrelationships and prospects for non-confrontational development]. Kyiv: "SIK HRUP UKRAYINA", 376 p.
10. Cooperation between Ukraine and the EU countries in 2016-2019 (2017-2022). The State Statistics Service of Ukraine. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
11. Kaushik R., Paul S.B. (2022) Do competition improve persistence in innovation effort? Sectoral patterns and evidence from India. *Journal of Industry, Competition and Trade*, no. 22, pp. 259–296. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10842-022-00380-0>
12. Mendoza-Palacios S., Berasaluce J., Mercado A. (2022) On industrialization, human resources training, and policy coordination. *Journal of Industry, Competition and Trade*, no. 22, pp. 179–206. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10842-021-00376-2>

Radziyevska Svitlana
National Academy of Management

INDUSTRIAL PERSPECTIVE OF UKRAINE'S GOODS TRADE WITH THE EU UNDER THE DEEP AND COMPREHENSIVE FREE TRADE AGREEMENT

Implementation of the modern industrial and trade policies, aiming at the national economy reindustrialization and the introduction of "the sixth technological wave" production for much more efficient functioning of Ukraine in the globalized world, is substantiated. The detailed analysis of the dynamics and the structure of the formation of both surpluses and deficits by the main commodity groups of Ukraine's foreign trade balance with the EU countries during 2016–2021 is presented. The purpose of the paper is to highlight the specifics of Ukraine's trade with the EU countries under the Deep and Comprehensive Free Trade Agreement with the aim of determining the priority directions for strengthening foreign trade relations in the context of the high-tech recovery of Ukraine by means of, on the one hand, better fulfilment of the export potential, and, on the other hand, reducing the level of import dependence of the national economy. It is revealed that 1) the share of exports of goods in all exports of goods and services to the EU has been increasing and in 2021 it reached 89%; 2) the exports of goods and services almost doubled during the analyzed period – from 15827.5 mln USD in 2016 up to 30252.9 mln USD in 2021, while the imports of goods and services increased 1.65 times (from 19558.7 to 32279.3); 3) accordingly, since the negative balance of trade in goods and services taken together in 2021 was equal to -2026.4 mln USD, it reduced by 2,713.0 mln USD compared to 2020; 4) the share of the exports of goods to the EU countries in all exports of goods of Ukraine has been decreasing (trend $y = -0.096x + 39.713$), and the share of the imports of goods from the EU countries in all goods imports of Ukraine has been falling as well (trend $y = -0.5269x + 43.241$); 5) in goods exports the raw materials prevail and in goods imports the industrial products dominate. The theoretical and methodological basis of the research is the fundamental provisions of modern economic theory, the works of leading Ukrainian and foreign scientists. To achieve the goal, general scientific and special research methods have been used, including those of experts' assessments, as well as the comparative, statistical, graphic analysis, etc. The data for the analysis is taken from the official publications of the State Statistics Service of Ukraine.

Key words: EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area, foreign trade policy, industrial policy, dynamics of trade balance in goods and services, dynamics of surpluses and deficits by the main commodity groups of Ukraine's foreign trade balance with the EU countries, the structure of formation of deficits by commodity groups, export potential, import substitution.

JEL classification: F15, G38, M38